

TWEE KAMPER FENOMENEN VAN ULSEN DE SPELER, RAMAKER DE DICHTER

door John Kummer

De Speler

“Was hij maar rooms, dan kon hij gaan biechten en zou alles hem worden kwijtgescholden”. Deze verzuchting slaakt de jonge Henk van Ulsen, welp der padvinderij te Kampen. De wanhoop waar hij mee worstelt werd veroorzaakt door de Akela van zijn groep die zich bij Henk’s moeder had beklagd over de in haar ogen allesbehalve goede daden van haar zoon. Immers Henk was anders dan de anderen, hoorde eigenlijk niet bij hen thuis, kortom hij paste niet in de aanwezige nesten!

De kleine Henk luisterde dit gesprek bij toeval af, voelde zich beschaamd, zelfs zondig, maar begreep alleen niet precies waarom? Het incident beïnvloedt nochtans dagenlang zijn denken en handelen. Zou zijn moeder het hebben geloofd, zou zij het aan vader vertellen, mocht hij wel terugkomen van de Akela?

Wat weet een welp ten slotte van de benepen fatsoensnormen der volwassenen in die tijd. Zijn moeder gelukkig wel. Zij praat er dan ook niet over, niet met hem, niet met zijn vader, het verhaal van de Akela heeft zij voor kennisgeving aangenomen en daar blijft het bij.

Toch blijft de jonge padvinder - een padvinder is rein in gedachten woord en daad (Padvinderswet) - met het probleem worstelen. Hij gaat zelfs naar de dominee maar als hij tegenover deze rechtvaardige zit zinkt hem de moed in de schoenen. Hij durft het eigenlijke probleem niet aan te snijden en het wordt een onduidelijk en trekkerig gesprek. Als de dominee zich afvraagt waarvoor hij eigenlijk gekomen is weet Henk niet anders te verzinnen als: “Waarom is Jezus verrezen?” Daar kan de dominee mee uit de voeten en hij legt hem uit dat Jezus is verrezen nadat hij zijn leven gegeven heeft voor de zonden der mensen. Henk bedankt hem en neemt dan snel afscheid. Maar hij blijft met de grote vraag zitten wat is nu eigenlijk zonde en wat is dan slecht?

Hij legt zijn probleem ook voor aan de moeder van zijn vriendje Lambert, zij leest veel in de Bijbel en die geeft toch antwoord op alle vragen?

Dus vraagt hij ook aan haar: “Wat is zonde” Het antwoord van Lambert’s moeder is “ondankbaarheid”, voor haar is een mens zondig als hij niet dankbaar is, voor het leven en voor alles wat hem gegeven is, voorspoed, gezondheid, geluk maar ook ver-

driet. De mens die dat niet beseft is het leven dat hem gegeven is niet waard!.

En dan vertelt zij hem het oude verhaal van de farizeeër die Jezus aan tafel genodigd had en Maria Magdalena die ook gekomen was, vol berouw en wenend Jezus' voeten had gebalsemd.

Dit verhaal maakt op Henk een geweldige indruk. Hij weet niet hoe snel hij met Lambert naar de zolder moet komen waar hij de koffer met "Indische" kleren van Lamberts moeder weet.

Van een stoel en een gordijn maakt hij een troon, hij gaat er op zitten in een lang wit gewaad en gebiedt Lambert, in iets langs en grijzigs, voor hem neer te knielen, hij is namelijk Maria Magdalena.

"Schiet op, trek mijn kousen en schoenen uit", gebiedt hij als Lambert zijn rol niet direct aanvoelt, zelf citeert hij in hoogheid gezeten geïmproviseerde teksten in een zelf bedacht Statenvertaling-jargon.

Dit is de latere Van Ulsen ten voeten uit, een mooi verhaal, een goed verhaal verdient te worden gespeeld, dat wist hij al heel jong en hij is er zijn hele leven mee doorgegaan, met veel inzet en overtuigingskracht.

In haar boek "De Speler" beschrijft Marie-Louise Doudart de la Grée dit gevecht met de zonde van een creatief en intelligent kind met veel gevoel en inlevingsvermogen. Wellicht is dit voorval uit zijn prille jeugd wel de reden geweest dat hij op wat latere leeftijd toch koos voor toneelspeler in plaats van dominee. Het is in ieder geval een goede keus geweest, maar hij zou ongetwijfeld ook als predikant, iedere Zondag een uitverkocht huis hebben gescoord.

Na zijn overgang in de 3e klas van de HBS naar het Gymnasium is de keus spoedig gemaakt. De klassieken leiden hem naar de Parnassus de Zangberg aan Apollo en de Muzen gewijd".

Of dit Gymnasium een prettige school was, valt niet op te maken uit de eerste strofe van Ida Gerhardts gedicht "woestijn", waarin althans het gebouw vrij bedompt naar voren komt:

*Geen enkel raam dat werkt, De tocht der buitendeur
tot in de laatste hoek der schilferige gangen.
En zwijg van de W.C.'s - Een nameloze geur
blijft veertig weken aan de klamme muren hangen.*

Als hij zijn keuze heeft gemaakt, bereidt hij zijn toekomstige loopbaan haast uitgekend voor.

Hij belt de actrice Vera Bondam op, zij zit in de commissie van toelating tot de Amsterdamse Toneelschool "of hij iets mag komen voordragen?" Dat wordt "iets uit Vondels Lucifer". "Je hebt een mooie stem" zegt ze. "Maar als je het zo op toneel zou doen zou iedereen in slaap vallen". Zijn talent herkent zij direct, hij slaagt dan ook voor de Commissie van Toelating en studeert enige jaren later cum laude af.

Uit de mond van de legendarische Paul Huf die hem ooit genadiglijk in “audiëntie” had ontvangen klonk destijds weinig hoopvols: “Toneel m’n jongen is een expressieve kunst. Jij hebt een klein gezichtje, geen groot expressieveld dus, jij bent maar een klein mannetje, ik voorspel je niet veel goeds in dit vak”.

A. Koolhaas van de Groene Amsterdammer, toeschouwer bij het openbare eindexamen van Van Ulsen, zag het beter:

“Men zou kijkend naar zo’n jonge kunstenaar, die zowel in Schnitzler’s De Eenzame Weg als in Wilder’s Onze Stad, zo verwonderlijk zuiver speelde, die zo duidelijk putte uit een rijk achterland waarin mensen echt leven en niet worden nagedaan -ineens vrij wanhopig gestemd raken, want zoiets ziet men maar uiterst zeldzaam”.

Huf af door de zijdeur!

Ida Gerhardt legde haar herinnering aan Van Ulsen’s eerste optreden, 16 juni 1949 in het City Theater te Kampen als volgt vast:

1949 - 1974 Van confrontatie tot confrontatie.

To be or not to be. Hamlet III 1.

De acteur die de geladen monoloog uit het derde bedrijf van de Hamlet werkelijk de verschuldigde eer wil geven, moet het bijkans onmogelijke realiseren. De enige keer dat ik - en ik zag Hamlet vele malen - dit waagstuk inderdaad zag volbrengen, was op 16 juni 1949 in het City-Theater te Kampen. Want ditmaal kreeg de tekst er de vereiste dimensie bij. Immers in die korte spanne tijds aanschouwde men niet alleen wat hier werd vertolkt, maar ook het eigen leven en dat van de allernaasten. In dieper lagen van het bewustzijn meldde het zich - met al zijn raadsele en samenhangen. En toch was hij die deze zestiende juni de Hamlet speelde eigenlijk nog een jongen; en ook had zijn spel, zijn brillant eindexamen aan de Toneelschool ten spijt, aanwijsbare onvolkomenheden. Maar dit alles deed, merkwaardigerwijs, niets ter zake.

Want deze jonge acteur was Hamlet; en tegelijk werd hij, voor onze ogen, plotseling - markant en overtuigend - volledig van Ulsen. Zó confronteerde hij ons, dwingend en onontkoombaar, met twee persoonlijkheden. Op het kruispunt van die twee bracht hij, met onverzettelijke durf, Shakespeare’s tekst authentiek en onvergetelijk over.

Ida Gerhardt

Dat hij in de loop van zijn carrière naast vele andere experimenten ook de Bijbelboeken Prediker en Job dramatiseerde, hoeft nauwelijks verwondering te wekken, hij deed het reeds als knaap, zoals wij in Kampen weten.

Het voert te ver al de onderscheidingen die Van Ulsen kreeg op te noemen, hij krijgt

ze nog dagelijks zoals bv. onlangs de gouden legpenning van de stad Kampen. Dat hij ooit tot een van de geheimen van Soestdijk behoorde, - hij regisseerde nl. een toneelgroepje ten Paleize waarin Koningin Juliana graag figureerde, - is op zich een opmerkelijke onderscheiding, welke regisseur, waar ter wereld ook, had ooit een staatshoofd in zijn tableau de la troupe!

Uiteraard vindt De Kamper Persclub haar onderscheiding “met de steen” de belangrijkste. In de loop der decennia hebben vele grote acteurs de Louis d’Or ontvangen als erkenning voor zeer grote verdiensten. Maar wie van hen kreeg een steen van de Kamper Persclub, juist, “*Henk van Ulsen, De Vertolker*” hij ligt fraai ingevleid niet ver van die van Ida Gerhardt zijn bewonderde lerares, de verloskundige mevrouw van Sloten-Koet, die hem op de wereld hielp en Theo van Dijk de stadsbeiaardier, op het Kamper ereveldje naast het oude Raadhuis, aan de voet van de Nieuwe Toren, tot in lengte van dagen...

De dichter

Een van de wensen van oud- Burgemeester van Tuinen was de samenstelling van een dichtbundel met die gedichten van Ida Gerhardt “die iets met Kampen te maken hadden”.

Er is naar deze mogelijkheid serieus onderzoek gedaan, zowel de uitgever Johan Polak als de schrijfster stonden er niet onwelwillend tegenover.

Dat het er toch niet van kwam, heeft voor zover ik mij de details kan herinneren, te maken met het feit dat Johan Polak ziek werd en Ida Gerhardt een zorgvuldig voorbereid en vastgesteld onderhoud met de heer van Tuinen en ondergetekende, op het laatste moment afzegde. Tot grote teleurstelling van de heer van Tuinen.

Toen is de gedachte opgekomen om een jonge dichter opdracht te geven tot het maken van een gedichtencyclus over Kampen. De keus viel op Wim Ramaker, NCRV-coryfee, o.a. bekend van het destijds zeer bekende radioprogramma “Literama”, Kamper van geboorte en zuiver in de leer.

Het resultaat was de bundel “Misschien gaan wij de IJssel wel op”, volgens het colofon: “Kamper gedichten, in opdracht van het gemeentebestuur van Kampen gemaakt. De eerste druk verscheen 31 maart 1978 ter gelegenheid van het afscheid van burgemeester Drs. S. van Tuinen”.

In de Volkskrant noemde Wim Ramaker de opdracht een “verbazingwekkende verrassing”. Hij vond het “een initiatief van haast Amsterdamse allure, alleen daar gebeurt het niet”!, dit zeer tot genoegen van de Kamper magistratuur!

Hij kreeg er overigens tweeduizend gulden voor uit de post incidentele subsidies, vermeldt de krant nauwkeurig.

Veertig gedichten voor f 2000,-? Was het niet Bloem die verzuchtte: “Is dit genoeg: een stuk of wat gedichten voor de bevestiging van een bestaan?” Hoe het ook zij een gemeentebestuur dat zichzelf representeert in ballades, sonnetten en blanke verzen viel destijds op en zou dat misschien ook nu nog wel doen. Aangenomen mag

worden dat Ramaker met de opdracht wel heeft geworsteld.

Ondanks herhaalde verzoeken tot spoed duurde het ongeveer twee jaar voordat de volledige tekst werd afgeleverd. Gelukkig net op tijd om als afscheidsgeschenk voor Burgemeester Van Tuinen te dienen, want het daarvoor speciaal geschreven boek "De Tuin van de Stad" kwam niet op tijd klaar.

Evenals Van Ulsen worstelde de jonge Ramaker met zijn geloof. Henk speelde dat van zich af, Wim schreef het van zich af, beiden met veel talent.

Hoewel ik geen deskundige in poëtica ben, vind ik de zes kamper dromen in de bundel daarvan aardige voorbeelden.

Ze beginnen alle zes met de zin: 's nachts droom ik nog'
en de tweede zin onveranderlijk met het woordje *dat*:

*dat David
met harp en al
koning of niet
van de hoogste top
van de orgelkast wordt gestoten
en dat hij
de gezalfde des Heren
tot mijn verbijstering
op de vloer van de Burgwalkerk
tot witte stof verpulvert
in geen velden of wegen
een engel te bekennen... (fragment).*

of

*dat juffrouw Hendriks
meestal hoekje Burgwal/ Broederstraat
vriendelijk informeert
of ik mijn hartje
al aan de Here Jezus
heb gegeven
en zelfs
of ik al een nieuw hartje heb
gevraagd
hoekje IJsselkade/ Oudestraat (fragment)*

Zoals dat in dromen soms gaat eindigt deze verrassend actueel:

*de heilige van Kampen
was haar tijd ver vooruit*

*zelfs nu zijn harttransplantaties
niet zonder gevaar
en zij heeft met goed gevolg
er menige verricht.*

De derde droom over duiven van zekere Abma is mijn favoriet, een fraai voorbeeld van een ervaring van een kind, door een volwassene trefzeker en met milde humor verwoord:

*'s nachts droom ik nog
dat de duiven van Abma
die om de andere dag
op mijn hoofd scheten
als ik op weg was
naar de school met de bijbel
vredesduiven waren
en dat hun kleine stinkende
boodschap
die zij mij toezonden
merktekenen waren van vrede*

*de dag erna
herinner ik mij weer
dat Abma eens
tijdens een schooldag
zijn duiventil gesloten hield
om Gods volk
van de Broederweg geloof ik
niet op kosten te jagen
want vooral op zwart
gaat het er nooit meer uit*

*er zouden ook op schooldagen
gewoon duiven kunnen rondvliegen
de mest is geen heilige
maar hij doet wonderen
waar hij valt*

*wie dat niet gelooft
blijft altijd met de stront zitten*

Wim Ramaker die zijn vader verloor toen hij nog maar twee maanden oud was, onderhield nochtans zijn hele leven een innige relatie met hem. Het gedicht “Misschien gaan we de IJssel wel op” dat de opdracht “Voor mijn vader” meekreeg is daarvan een aansprekend voorbeeld. Het beschrijft indringend het verdriet van een kind dat zijn vader nooit heeft gekend en dat maar één wens heeft, hem te zien en hem te ontmoeten! Bij iedere gebeurtenis, hoe klein of onbetekend ook richt hij zich in gedachten tot zijn vader. Als hij bijvoorbeeld valt in de Sint Jacobsteeg:

*De stenen in de Sint Jacobsteeg zijn nog
glad en vooral als ze nat zijn moet
je goed uitkijken waar je je voet
neerzet, maar dat weet jij ook nog wel. En toch*

*ben ik eens gevallen, jij was al dood.
Voor ik het wist lag ik helemaal languit,
ik heb toen heel even zacht gehuild.*

*Ik kwam van bakker Breet met een bruinbrood
en had door een trucje met de winkelruit
mijn gezicht voor het jouwe verruild.*

Dit fragment is symptomatisch voor een vader-zoon-relatie die lijfelijk nooit heeft bestaan en nochtans geestelijk intensief en dringend wordt beleefd tot de laatste dag:

*Boven Kampen gaat de zon op en onder
en de dag komt steeds dichterbij,
waarop eens plaatsvindt het verlangde wonder:
dat jij vader verschijnt aan mij!*

Legt hij hier in de herinnering met zijn nooit geziene vader een relatie met zijn eigen dood? Zeker zullen we het nooit weten omdat het gedicht een z.g. open einde heeft:

*misschien gaan we de IJssel wel op, verrast
door de stroom die ons meevoert van heinde en ver:
tot wij elkander uiteindelijk zien!*

Wim Ramaker stierf in 1992 op 48-jarige leeftijd, te jong, maar misschien is hij toen de IJssel wel opgegaan, voor altijd, op zoek naar een vader of De Vader van alle vaders, wie zal het zeggen? Ik acht mij niet bevoegd!

Van de vele ontmoetingen met mensen in die merkwaardige stad Kampen vond ik die met Van Ulsen en Ramaker daarom de boeiendste omdat zij leidden tot een diepere kennis van hun leven en hun werken. Voor de één organiseerde ik het vijf en twintig jarig jubileum als toneelspeler, voor de ander was ik nauw betrokken bij het produceren van de enige Kamper gedichtencyclus, waarvan de Volkskrant schreef: sorry dat heb ik al gezegd! Natuurlijk deed ik dat in opdracht van de bestuurders van de oude Hanzestad Kampen, die sierlijke stedelijke ellips langs de boorden van de IJssel gelegen, want als een voorlichtingsambtenaar iets moet weten, dan is het zeker zijn plaats!

Literatuur:

De Speler, winst en verlies in het leven van Henk van Ulsen opgeteld door Marie Louise Doudart de la Grée. Uitgeverij GEKA bv. Alphen a.d.Rijn. 1974

Misschien gaan we de IJssel wel op. Kamper Gedichten Wim Ramaker.
Uitgeversmaatschappij J.H. Kok Kampen. 1978

Sonnetten van een leraar, Ida G.M.Gerhardt. Van Gorcum & Comp. NV.
G.A. Hak & Drs H.J. Prakke. Assen 1951.